

Posudek na diplomovou práci Mgr. Terezy Vlčkové „Analýza zobrazování ukrajinských žen v prvních měsících po ruské invazi na Ukrajinu

Odevzdáním své diplomové práce mne Tereza postavila do nezáviděníhodné pozice. Celou ji totiž vypracovala bez konzultace se mnou. Naše poslední komunikace v této věci proběhla minulý září, kdy jsem obdržel první draft teoretické části jako podklad pro splnění diplomového semináře. Od té doby však komunikace usnula. Nemohu tedy předstírat, že jsem práci vedl a že jsem měl jakýkoliv vliv na její finální podobu. Proto tento posudek píše spíše jako druhý oponent.

Pokud jde o téma práce, je nepochybně aktuální a potřebné. Zvolený metodologický přístup je také standardní, ačkoliv kombinace dvou tak náročných metod, jako jsou kvantitativní obsahová analýza a kritická diskurzivní analýza (KDA), je podle mne velmi náročná. Podle mé zkušenosti mají studující zpravidla dost práce zvládnout jednu z nich. Nicméně, Tereza má zároveň magistra z mediálních studií a lze předpokládat, že zde získala dostatečné metodologické základy, aby tento úkol zvládla.

Začnu-li formální stránkou věci, zaregistroval jsem řadu překlepů a stylistických i gramatických problémů, které by pečlivější editace mohla vychytat (např. str. 1 „Samostatnými podkapitolami je...“; str. 2 „Nejčastějšími je...“; str. 14 „48 procent článků...je zobrazovala jako...“, u hypotéz na str. 34 chybí tečky za větami atd.). Odkazování je sice formálně konzistentní, ale místy autorka udává v textu jiný rok publikace než v seznamu literatury (str. 2 Renzetti a Curran, 2005 vs. 2003; str. 4 Fröhlich 2010 a 2000 atd.). Foucaultova přednáška Řád diskurzu a jeho Archeologie vědění nejsou řádně odkázány a chybí i v seznamu literatury. V seznamu literatury není „ch“ řazeno po „h“, jak je v Česku zvykem, ale po „c“? Chybný je podle mne název podkapitoly 2.6 Přehled literatury. Nejde totiž o celkový přehled literatury, ale specificky o přehled literatury související se zobrazováním žen v souvislosti s válečnými konflikty. V metodologické části se pomíchalo číslování podkapitol, když po 4.5 následují podkapitoly 4.1 a 4.2. U grafů chybí názvy a nejsou odkázány v textu. Jinými slovy, finální text by si zasloužil lepší editaci.

Teoretickou část začíná Tereza diskusí základních pojmů, jako jsou pohlaví, gender či genderové stereotypy. Bohužel musím konstatovat, že v diplomových pracích na naší katedře to není zvykem, neboť se předpokládá, že tyto pojmy studující i vyučující znají. Zpravidla se proto jen v poznámce pod čarou odkazuje ke konkrétní definici, ze které studentka vychází. Paradoxní je, že v této práci není definován gender jako základní koncept genderových studií. Jako problematické se mi jeví i to, že Tereza v této souvislosti odkazuje na dokument Rady Evropy a na Renzetti a Curran (2003), což je úvodní text pro bakalářskou úroveň studia. Předpokládal bych, že absolventka našeho programu bude pracovat s autoritativnějšími zdroji a se sofistikovanějšími definicemi.

Zásadnějším problémem je, že z diskuse pojmu pohlaví a gender vyplývá, že Tereza vychází z biologického esencialismu (str. 2 „pohlaví je v zásadě biologicky ukotvené, a právě od něj se poté odvozuje gender...Gender je spíše společensky utvářený než vrozený...pohlaví, tedy biologická danost a odlišnost...“), ačkoliv se explicitně hlásí ke konstruktivismu. V rámci obhajoby by tento rozpor měla vysvětlit.

Jednotlivé podkapitoly Teoretické části působí velmi rozháraně a nezřídka absentuje jasná argumentační linka. Příkladem budiž podkapitola věnovaná Genderu a médiím, která je obzvlášť zmatená a není jasná, co si z ní má čtenářstvo odnést. Různá témata jsou vršena na sebe bez ladu a skladu a autorka přeskakuje mezi diskusí teorií, které se týkají mediálních forem/produktů, diskusí produkce mediálních forem a diskusí konzumace mediálních forem publikem tam a zpátky, což činí text i pro člověka znalého mediální teorie značně nesrozumitelným. Některá témata jsou navíc otevřena, ale nedořečena (např. diskuse kódování a dekódování Stuarta Halla se věnuje pouze kódování, aby se někdy znovu objevila v jiné části práce, podkapitola 4.4.). Celkově to vypadá, že autorka sama nemá ujasněnou koncepci podkapitoly a neví, co chce vlastně sdělit.

Dalším příkladem může být podkapitola 2.5 Ženy ve válečných konfliktech, kde se na přeskáčku diskutuje role žen v armádách a ozbrojených konfliktech, jejich zobrazování, jejich participaci, nároky na ně kladené, jejich výstroj a řadu dalších témat a podtémat, včetně feministických náhledů na mír či diskriminace žen na trhu práce. To by samozřejmě nebylo problematické, kdyby narativ podkapitoly dával jako celek smysl, ale ten je bohužel těžké najít, neboť jednotlivé odstavce jsou vršeny na sebe často bez zřejmé souvislosti a srozumitelných přechodů. I zde lze nalézt řadu témat, která jsou nahozena, ale nerozpracována. Např. na str. 13 autorka zmiňuje feministické reinterpretace zobrazování žen jako obětí konfliktů, ale čtenář se nedozví, o jaké reinterpretace se jedná, proč je potřeba je formulovat atd.

Zcela mi uniká logika zařazení diskuse genderově podmíněného násilí do podkapitoly 2.5 Ženy ve válečných konfliktech a pod téma Oběti a přeživší (str. 11). Vzhledem k tématu práce si GPN zasloužilo samostatnou podkapitulu.

Nezřídka pro mne také byla matoucí autorčina rozhodnutí ohledně pojmosloví. Například, když na str. 11 diskutuje rozdíl mezi pojmy „oběť“ a „přeživší“, kdy správně konstatuje, že oběť není z dobrých důvodů vhodná volba pro označení lidí, kteří přežili nějakou traumatizující situaci. Na závěr odstavce však suše konstatuje, že bude oba pojmy volně zaměňovat, jakoby před tím nesnesla dost důvodů, proč zaměňovány být nemají. Mohu ji také ubezpečit, že konotace pojmu „přeživší“ jsou podobné, ne-li stejné v češtině jako v angličtině.

Pokud jde o média, není jasné, s jakou teorií vlivu médií autorka vlastně pracuje. Z některých pasáží by se mohlo zdát, že s teorií silného a přímého vlivu médií (např. druhý odstavec na str. 8). Zároveň však odkazuje na Normana Fairclougha, který roli médií jistě nevidí takto jednoduše. Co je však

důležitější, Teoretická část nenabízí teoretický aparát, který by byl využitelný při analýze empirických dat. Pokud je tématem diplomové práce zobrazování ukrajinských žen v médiích, měla autorka diskutovat relevantní teorie. Tedy přinejmenším teorie reprezentace a jejich uchopení v rámci feministické tradice myšlení. Jeden odstavec na v metodologické části (str. 28) zdaleka nedostačuje.

Poněkud rozpačitý jsem ohledně kapitoly 3. Kontextuální část. Nejsem si jist, že je pro zpracování tématu diplomové práce podstatná, ale jistě slouží k natažení poměrně krátkého celkového textu práce (59 stran) o 5 stran. Nicméně protahování textu lze vidět i v tom, že řada stránek není textem zcela zaplněná (např. 38, 39, 42, 45 či zcela prázdná stránka 44). Obávám se, že kdyby zmizely tyto mezery, text by byl kratší, než je požadovaná minimální délka diplomové práce.

V úvodu Metodologické části autorka situuje svůj výzkum v rámci feministické tradice a v této souvislosti diskutuje, co dělá výzkum feministickým podle Ramazonglu a Holland (2002) či Letherby (2003). Následně však konstatuje, že: „Stále neexistuje druh či kategorie výzkumu, který by se dal považovat za čistě feministický“ (str. 24). U obhajoby by měla tento rozpor blíže vysvětlit.

Následující diskuse kvantitativního a kvalitativních přístupů k analýze empirických dat trpí řadou nepřesností, přičemž je výmluvné již to, že autorka, která pracuje s kritickou diskurzivní analýzou (KDA), toto dělení bere jako automatické, a ne jako určitý metodologický diskurz, který zakrývá podstatnější rozdíly v přístupu k sociální realitě (Morrow, 1994). Nelze ani obecně generalizovat ve stylu, že kvantitativní přístup „nepřináší tak hluboký vhled jako kvalitativní výzkumné metody“ nebo že „kvalitativní šetření sice zkoumá menší množství dat než kvantitativní“ (str. 25), ale to už jsou spíše jednotlivosti.

Představení konkrétních metod, kvantitativní obsahové analýzy a KDA je standardní a dostatečné. Autorka však uvádí, že kódovací knihu lze najít v příloze. Tam ale bohužel není k nalezení, takže nevíme, s jakými proměnnými pracovala. Kódovací instrukce, bez kterých nelze provedení analýzy hodnotit, také chybí. Není tak jasné, jak autorka kvantitativní obsahovou analýzu dělala a zda jsou předkládaná čísla vůbec relevantní.

Vzhledem k tomu, že autorka využívá KDA, je překvapivé, že nenabízí žádnou ucelenou definici diskurzu, ačkoliv tomuto pojmu věnuje jednu podkapitolu (4.3). I metodologické kapitoly navíc trpí jistou chaotičností a absencí jasné linie argumentu. Řada odstavců nenavazuje na předchozí ani následující (např. poslední odstavec v podkapitole 4.3.), některé se zdají patřit do jiných podkapitol (druhý odstavec na str. 27 do kapitoly o médiích, třetí odstavec na str. 28 do kapitoly věnované diskurzu, čtvrtý odstavec na str. 29 do kapitoly o médiích atd.).

Zhodnocení analýzy většinou ponechávám na oponentce, ale v tomto případě udělám výjimku, protože jsem ve stejné pozici jako ona. V první řadě se tedy vyjádřím k výběru vzorku, což je základ pro jakoukoliv analýzu. Nerozumím totiž výběru „do nasycení“ v případě kvantitativní obsahové analýzy (str. 33). Ta vychází ze statistiky a je tak závislá na náhodném výběru vzorku, který evidentně

neproběhl. Navíc jsem nenašel informaci, z kolika článků se vzorek nakonec skládal. Z grafů se to vyčíst nedá, protože součty dávají různá čísla.

Konkrétně například není možné posoudit, zda autorčino rozlišování zobrazování žen jako aktivních a pasivních, které bylo založené na tom, zda v článku dostaly prostor k vyjádření, je relevantní. Žena přeci může být v článku zobrazena jako aktivní, aniž by byla citována. Bez kódovací knihy nelze posoudit, zda autorka své dělení neopírala ještě o nějaké jiné proměnné.

Výběr vzorku pro KDA je komentován lakonicky: „Pro zjednodušení jsem si ze zkoumaného vzorku vybrala tři články, které zobrazují ženy stereotypně, a tři články, které se naopak tomuto zobrazování vymykají...“ (str. 45). Není tak vůbec jasné, jaká kritéria autorka použila pro rozlišení stereotypního a nestereotypního zobrazování. Přitom by se nabízelo vyjít z výsledků kvantitativní obsahové analýzy a vybrat články, které jsou podle ní typické či naopak se zcela vymykají většině vzorku.

V samotné analýze autorka v části věnované kvantitativní obsahové analýze bez vysvětlení míchá dohromady kvantitativní a kvalitativní přístupy. Například na str. 36 začíná diskusi uvedením četnosti výskytu termínu „oběť“ v člancích, ale následně rozebírá jazyk/diskurz titulků vybraných článků, ze kterého vysuzuje stereotypní rámování femininity. Podobně postupuje v dalších podkapitolách, které tak působí podobně nesourodě jako kapitoly teoretické části.

Jako základní neznalost je třeba označit autorčinu představu, že se hypotézy potvrzují (např. str. 35, 39, 40). U obhajoby by mohla vysvětlit, proč se hypotézy vyvrací a ne potvrzují.

Jako problematická vidím tvrzení v kvantitativní části, která nejsou podložena čísly. Například: „Obecně se ale dá říct, že média zajímají spíše krajní případy, například malé děti...“ (str. 37). Někdy si autorka protiřečí jako v odstavci:

Konkrétní příběhy žen, které sem přišly samy a našly si práci nebo se jinak zapojily do běžného života, ve většinovém obrazu chybí. Objevují se však příběhy o ženách, které se zde snažily navázat na svou kariéru. Dobrým příkladem však může být článek *Ukrajinská právníčka prchla se synem do Prahy. Teď vyrábí neprůstřelné vesty* (Hechtová in novinky.cz, 2022), neboť ukazuje ženu v aktivní roli, která se rovněž snaží o obranu své vlasti.

Pokud se žena snaží navázat na svou kariéru, tak asi jde o konkrétní příběh ženy, která si našla práci a snaží se zapojit do běžného života.

Je překvapivé, že autorka v rámci kapitoly 6. Shrnutí diskuse tematizuje proměnu mediálních obrazů a zpravodajství v průběhu času, ačkoliv v rámci kvantitativní obsahové analýzy tento aspekt nezmiňuje. U obhajoby by měla vysvětlit, na čem zakládá své závěry v této části.

KDA šesti článků naznačuje, že autorka má analytické schopnosti a dostatečně kritický pohled pro podobné analýzy. Řada jejích interpretací je zajímavá a inspirující. Bohužel však opět postrádám jistou systematickostí napříč analýzou jednotlivých článků. U každého si autorka vybírá jiné aspekty zobrazování a každý analyzuje víceméně separátně.

Vzhledem k výše řečenému konstatuji, že práce je na hraně, pokud jde o kritéria pro obhájení a navrhuji hodnocení mezi dobře a nedostatečně. Výsledek bude záviset na průběhu obhajoby.

Ing. Petr Pavlík, Ph.D.

25.8. 2023

Vedoucí práce